

TILNING LEKSIK-SEMANTIK TIZIMI,
QIYOSIY TIPOLOGIK IZLANISHLAR VA
ADABIYOTSHUNOSLIK MUAMMOLARI

MATERIALLAR TO‘PLAMI

XV

**O`ZBEKISTON REESPUBLIKASI OLIY TA`LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

**TILNING LEKSIK-SEMANTIK TIZIMI,
QIYOSIY TIPOLOGIK IZLANISHLAR VA
ADABIYOTSHUNOSLIK MUAMMOLARI**

MATERIALLAR TO`PLAMI

XV

**"Durdona" nashriyoti
Buxoro – 2025**

UO‘K 81'372(08)+81'25(08)

81.2-3+81.2-7

T 43

Tilning leksik-semantik tizimi, qiyosiy tipologik izlanishlar va adabiyotshunoslik muammolari XV [Matn] : to'plam / M.I. Gadoeva.- Buxoro: Sadridin Salim Buxoriy, 2025.-256 b.

KBK 81.2-3+81.2-7

To'plamda Respublikamiz olimlari, ilmiy tadqiqotchilarning filologik mavzular doasidagi, jumladan, aniq til dorisidagi lingvistik qarashlari; qiyosiy–tipologik izlanishlari; tillarni o'rganish vositalari va millat, milliy madaniyatning amaliy globallashi davrida tildan foydalanish muammolari, qo'llanma, tillarni o'rganish usullari; adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik istiqbollari borasidagi fikr-mulohazalari o'z ifodasini topgan.

To'plam filologik yo'nalishdagi ilmiy izlanuvchilar, katta ilmiy xodim izlanuvchilar, talabalar, magistrlar va talabalarga mo'ljallangan.

Tahrir hay'ati:

Xamidov O.X., (BuxDU professori), **Rasulov T.X.** (BuxDU professori), mas'ul muharrir **Rasulov Z.I.** (BuxDU f.f.d. (DSc), **Gadoyeva M.I.** (BuxDU f.f.d. (DSc), **Haydarov A.** (BuxDU professori), mas'ul kotib **Djumaeva N.Dj.** (BuxDU f.f.f.d. (PhD))

To'plovchi va nashrga tayyorlovchi:

M.I.Gadoyeva filologiya fanlari doktori (DSc),

Taqrizchilar:

Davlatova M.X., Buxoro davlat tibbiyot instituti dotsenti, f.f.f.d.(PhD)
Qobilova N.S., BuxDU Ingliz tilshunosligi kafedrası dotsenti, f.f.f.d.(PhD)

To'plamdan o'rin olgan maqolalardagi fakt va raqamlarning haqqoniyligi, mazmuni va savodxonligi uchun mualliflarning o`zlari mas'uldirlar.

BuxDU Ilmiy texnik kengashda muhokama qilingan va nashrga tavsiya etilgan (6-sonli bayonnoma, 25-yanvar, 2025-yil).

ISBN 978-9910-634-64-2

4. Britton, J. (1982). Language and learning. Penguin Books.
- Cushing, I. (2018). Stylistics and education. Language and Literature, 27(2), 129-150. <https://doi.org/10.1177/0963947018773720>
5. Cushing, I. (2019). Teaching stylistics: Pedagogical principles. Routledge.
- Giovanelli, M. (2010). Teaching stylistics in the secondary classroom.
6. Cushing (Ed.), Language and Education (pp. 45-62). Cambridge University Press.
- Giovanelli, M. (2014). Stylistics for students.
7. Continuum.
- Giovanelli, M. (2016). Pedagogical stylistics. Journal of Literary Studies, 32(1), 103-123. <https://doi.org/10.1080/02564718.2016.1145731>

ABBREVIATURALAR VA ULARNING TILGA TA'SIRI

Saidov X.Sh.

BuxDU dotsenti, PhD.

Najmiyev M.M.

BuxDU 1 bosqich magistrant

Annotatsiya: Ushbu maqola abbreviaturalar (qisqartmalar) va ularning tilga ta'siri mavzusini o'rganadi. Abbreviaturalar — so'zlarning qisqargan shakllari bo'lib, ular ko'pincha samarali va tezkor muloqotni ta'minlash uchun ishlatiladi.

Kalit so'zlar: Qisqartmalar, platform, muloqot, tibbiyot, axborot, kommunikatsion kodlar, ijtimoiy, dinamik, ijobiy, murakkab, madaniy kontekst.

Annotation: This article examines the topic of abbreviations and their impact on language. Abbreviations are shortened forms of words that are often used to ensure efficient and rapid communication.

Key words: Abbreviations, platform, communication, medicine, information, communication codes, social, dynamic, positive, complex, cultural context.

Аннотация: В данной статье рассматривается тема аббревиатур и их влияние на язык. Аббревиатуры — это сокращенные формы слов, которые часто используются для обеспечения эффективного и быстрого общения.

Ключевые слова: Аббревиатуры, платформа, коммуникация, медицина, информация, коммуникативные коды, социальный, динамический, позитивный, комплексный, культурный контекст.

Kirish. Abbreviaturalar yoki qisqartmalar – bu so'z yoki iboralarni qisqartirib yozish usulidir, ularning yordamida kommunikatsiya samarali va tezkor bo'lishi mumkin. Zamonaviy dunyoda abbreviaturalar har bir sohada keng qo'llanilib, ijtimoiy tarmoqlardan tortib ilmiy ishlarga qadar turli kommunikatsion jarayonlarda muhim rol o'ynaydi. Ammo qisqartmalarning tilga ta'siri ikki tomonlama bo'lishi mumkin – ular tilni rivojlantirishi, soddalashtirishi va yangilanishiga yordam berishi mumkin, ammo ba'zi salbiy ta'sirlar ham yuzaga kelishi mumkin.

Abbreviaturalarning kommunikatsiyaga ta'siri: Abbreviaturalar (ya'ni qisqartmalar) va ularning kommunikatsiyaga ta'siri o'zgaruvchan va juda muhim mavzu hisoblanadi. Abbreviaturalar, ayniqsa, tezkor yozish va raqamli kommunikatsiyalar (masalan, SMS, ijtimoiy tarmoqlar va chatlar) orqali tez-tez ishlatiladi. Ular orqali ma'lumotlar qisqacha va samarali tarzda ifodalanadi. Ammo bu qisqartmalar o'zaro tushunishni osonlashtirishi mumkin, biroq ba'zi holatlarda ularni noto'g'ri ishlatish yoki haddan tashqari ishlatish kommunikatsiya samaradorligini pasaytirishi mumkin.

Abbreviaturalar va kommunikatsiya ta'sirining ba'zi jihatlari:

1. **Tezlik va samaradorlik:** Abbreviaturalar muloqotni tezlashtiradi. Masalan, "ok" yoki "brb" (be right back) kabi qisqartmalar tez va samarali muloqotga imkon beradi.
2. **Kontekstga bog'liqlik:** Abbreviaturalarning to'g'ri tushunilishi kontekstga bog'liq. Ayrim qisqartmalar bir muhitda aniq tushunilishi mumkin, ammo boshqa muhitda noma'lum bo'lishi mumkin.
3. **Xatoliklar va noto'g'ri tushunish:** Qisqartmalarni haddan tashqari ishlatish yoki noto'g'ri ishlatish muloqotda xatoliklarga olib kelishi mumkin. Ayniqsa, ular rasmiy yozishmalar yoki muhim hujjatlar uchun mos bo'lmasligi mumkin.
4. **Jamoaviy va ijtimoiy omillar:** Qisqartmalar ko'pincha yoshlar orasida keng tarqalgan bo'lib, ular o'zaro tez va samarali muloqot qilishni istashadi. Biroq, rasmiy yoki professional muhitda bu qisqartmalar nojo'ya ko'rinishi mumkin.
5. **Yangi til shakllari:** Abbreviaturalar ko'plab yangi til shakllarining paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda, bu esa muloqotning yangi usullarini

yaratishga olib keladi. Bunday til shakllari ko'proq ijodkorlikni ta'minlashi mumkin.

Yangi til shakllarining paydo bo'lishi: Abbreviaturalarning keng qo'llanilishi yangi til shakllarining va muloqot uslublarining rivojlanishiga olib keladi. Yangi qisqartmalar va slang iboralar ijtimoiy tarmoqlarda va zamonaviy kommunikatsiyalarda tezda tarqaladi. Masalan, "omg" (oh my god), "smh" (shaking my head) kabi qisqartmalar yoshlar o'rtasida keng tarqalgan va bu yangi til shakllarini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Bu esa muloqotning o'ziga xos uslubini yaratadi va zamonaviy madaniyatning bir qismiga aylanadi.

Abbreviaturalarning rasmiy tilga ta'siri: Abbreviaturalarning rasmiy tilga ta'siri ham ijobiy, ham salbiy bo'lishi mumkin. Rasmiy tilda, ya'ni hujjatlar, biznes yozishmalari, ilmiy ishlar yoki davlat organlari bilan bog'liq muloqotda qisqartmalarni noto'g'ri ishlatish kommunikatsiyaning aniq va tushunarli bo'lishiga zarar yetkazishi mumkin. Quyida abbreviaturalarning rasmiy tilga ta'sirini ko'rib chiqamiz.

Ijobiy ta'sirlar:

- **Vaqt va resurslarni tejash:** Abbreviaturalar yozish va o'qishni tezlashtiradi. Rasmiy so'zlashuv yoki yozishmalarni qisqartmalar yordamida qisqa va aniq qilish mumkin.
- **Standartlashgan qisqartmalar:** Ba'zi abbreviaturalarning, masalan, "CEO" (Chief Executive Officer), "UN" (United Nations) yoki "ATM" (Automated Teller Machine) kabi standartlashgan qisqartmalar rasmiy tilda keng qo'llaniladi va ularni ishlatish tushunishni osonlashtiradi.
- **Globalizatsiya va ilmiy kommunikatsiya:** Abbreviaturalarning ishlatilishi global muloqotda samaradorlikni oshiradi. Masalan, ilmiy va texnik sohalarda qisqartmalar (HTML, DNA, NASA) xalqaro miqyosda tanilgan bo'lib, ularning ishlatilishi til chegaralarini qisqartiradi.

Salbiy ta'sirlar:

- **Tushunarsizlik va noaniqlik:** Rasmiy tilda, ayniqsa, qisqartmalar aniq ma'lumotni etkazishda muammo tug'dirishi mumkin. Qisqartmalar har bir kishiga tanish bo'lmasligi mumkin, bu esa muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Misol uchun, "ETD" (Estimated Time of Departure) yoki "ETA" (Estimated Time of Arrival) kabi qisqartmalar har doim ham ma'lum bo'lmasligi mumkin.

- **Rasmiylikning pasayishi:** Abbreviaturalarning haddan tashqari ishlatilishi rasmiy tilning jiddiyligi va hurmatini kamaytirishi mumkin. Bu esa muloqotda notog'ri taassurot qoldirishi yoki ishonchni pasaytirishi mumkin. Yozishmalarda rasmiy, to'liq ifodalar ishlatilishi odatda maqbulroqdir.
- **Yangi til shakllarining kiritilishi:** Ba'zi hollarda abbreviaturalarning ishlatilishi rasmiy tilda yangi, rasmiy bo'lmagan til shakllarining paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin. Bu esa rasmiy tilni buzish va tushunishni qiyinlashtirishga olib kelishi mumkin.

Rasmiy tilda abbreviaturalarni ishlatishning muhim masalalari:

- **Tegishli kontekstda ishlatish:** Abbreviaturalardan faqat o'z o'rnida va kontekstdan kelib chiqqan holda foydalanish kerak. Ularning ishlatilishi muhim va maqsadga muvofiq bo'lishi zarur.
- **Ma'lum qisqartmalarni tan olish:** Har bir soha yoki tashkilotda o'ziga xos qisqartmalar bo'lishi mumkin. Rasmiy yozishmalarda bu qisqartmalarni tan olish va kerakli izohlarni kiritish muhim.
- **Alohida auditoriya uchun izohlar berish:** Agar qisqartmalar noaniq bo'lsa, ularni tushunarli qilish uchun izohlar berish yoki to'liq shaklini keltirish zarur.

Ijtimoiy ta'sirlar va madaniyat: Abbreviaturalarning keng qo'llanilishi madaniy va ijtimoiy o'zgarishlarga olib keladi. Xususan, qisqartmalar ko'pincha yoshlar va internet foydalanuvchilari o'rtasida tezda mashhur bo'ladi. Bu, o'z navbatida, yangi kommunikatsion kodlar va ijtimoiy madaniyatni shakllantiradi. Bunday qisqartmalar, ko'pincha faqat ma'lum bir guruhga yoki tarmoqqa tegishli bo'ladi va ularni tushunish faqat shu guruh ichida imkoniyat yaratadi. Shu sababli, abbreviaturalarning madaniy o'ziga xosliklarga ta'siri mavjud bo'lib, ular ayrim hollarda, boshqa madaniyatlar yoki tillarda tushunilmasligi mumkin.

Noto'g'ri ishlatish va tushunmovchiliklar: Qisqartmalarni noto'g'ri ishlatish tilga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Abbreviaturalarning haddan tashqari ishlatilishi tilni soddalashtiradi va so'z boyligini kamaytiradi. Ayniqsa, qisqartmalar rasmiy yozuvda yoki ilmiy muhitda noto'g'ri qo'llanilsa, bu aloqada noaniqliklarga olib kelishi mumkin. Masalan, ba'zi qisqartmalar turli madaniyatlarda yoki tillarda turlicha ma'no anglatishi mumkin, bu esa qabul qiluvchi tomon uchun tushunmovchilikka sabab bo'lishi mumkin. Shuningdek, qisqartmalarni haddan tashqari ishlatish ortiqcha sodd muloqotga olib

keladi va tilning murakkabligi, boyligi va aniq ifodalash imkoniyatlarini yo'qotadi.

Abbreviaturalarning o'zgaruvchanligi: Abbreviaturalarning tez o'zgarishi ham tilga ta'sir qiladi. Internet va texnologiyalar rivojlanishi bilan yangi qisqartmalar tezda paydo bo'ladi va ularning ma'nosi, ishlatilish konteksti va tarqalish tezligi ham o'zgarib turadi. Shu bilan birga, ba'zi qisqartmalar o'zgarib, eski shakllarini yo'qotishi yoki yangi qisqartmalar shakllanishi mumkin. Bu esa tilni o'zgaruvchan va dinamik holga keltiradi, bu jarayon esa tilning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Abbreviaturalarning tilga ta'siri ko'plab jihatlarni o'z ichiga oladi. Ular kommunikatsiyani soddalashtirish va vaqtni tejashda muhim rol o'ynasa-da, ular tilning murakkabligini kamaytirishi va ba'zi salbiy ta'sirlar yaratishi mumkin. Qisqartmalarning rasmiy va norasmiy sohalarda to'g'ri ishlatilishi tilning boyligini saqlab qolishga yordam beradi. Shu sababli, abbreviaturalardan foydalanishda ularning maqsadga muvofiqligini, o'zgaruvchanligini va madaniy kontekstini hisobga olish zarur.

Adabiyotlar

1. **Qurbonov, N. (2020).** "O'zbek tilida abbreviaturalar va ularning sintaktik funksiyalari."
2. **Yusupov, M. (2018).** "Tilshunoslikka kirish: Qisqartmalar va abbreviaturalar."
3. **Abdullaeva, Z. (2017).** "Qisqartmalar va abbreviaturalarning nutqdagi o'rni va ahamiyati."
4. **Husainov, B. (2019).** "O'zbek tilida abbreviaturalar va ularning tilshunoslikdagi ahamiyati."
5. **"Abbreviaturalar va jamiyat"** (Azizov I.)
6. **"Til evolyutsiyasi va abbreviaturalar"** (Davronov A.)
7. **"Leksikografiyada abbreviaturalar"** (Shodiev Z.)
8. **"O'zbek tilidagi abbreviaturalar va ularga ta'sir etuvchi omillar"** (Tursunov B.)
9. **"Internet va yangi kommunikatsiya vositalarida qisqartmalar"** (Mahmudov S.)
10. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge University Press.

11. Trask, R. L. (2007). *Language and Linguistics: The Key Concepts*. Routledge.
12. Deignan, A. (2005). *Metaphor and Discourse*. John Benjamins Publishing.
13. Herring, S. C. (2010). *Computer-mediated Communication: Features of the Internet Communication*. Cambridge University Press.
14. Wardhaugh, R. (2006). *An Introduction to Sociolinguistics*. Blackwell Publishing.

AN IN-DEPTH ANALYSIS OF EUPHEMISMS AND THE LANGUAGE OF POLITICS

Ruziyeva Nafisa Zarifovna
Doctor of Philosophy in Philological Sciences (PhD)
Department of English Linguistics
Bukhara State University
n.z.ruziyeva@buxdu.uz

Words hold great power especially in the field of politics. Politicians in general and their communicators understand how language can alter the mindset of people and affect what they feel. Etymologically, one of the most interesting features of political linguistics is euphemisms – words or phrases that tend to lessen or hide or raise the significance of an idea or an action. This paper will analyze the importance of these strategies in political discourse and their effects on the broader public sphere, as well as the broader vertical mosaic of democracy.

Euphemisms are phrases used to mask certain words that are seen as harsh, rude, or offensive. The term traces its roots to the Greek word “*Euphemia*” which simply means – to speak nicely. In a nutshell, euphemisms are employed to lighten the weight of the words so that the audience at hand bears no offense. For example, a company may use the term “*rightsizing*” instead of “*firing workers*.” When it comes to a political discussion, such language strategies are used for a multitude of purposes, including political correctness, avoiding liability, or presenting the problem in a more positive manner.

The concept of “political euphemism” first appeared in the ancient Greek linguistic study “*Antiche Rhetorik*”. Modern political

**TILNING LEKSIK-SEMANTIK TIZIMI, QIYOSIY
TIPOLOGIK IZLANISHLAR VA ADABIYOTSHUNOSLIK
MUAMMOLARI**

MATERIALLAR TO`PLAMI

XV

<i>Muharrir:</i>	<i>A. Qalandarov</i>
<i>Texnik muharrir:</i>	<i>G. Samiyeva</i>
<i>Musahhih:</i>	<i>Sh. Qahhorov</i>
<i>Sahifalovchi:</i>	<i>M. Bafoyeva</i>

Nashriyot litsenziyasi AI № 178. 08.12.2010. Original-maketdan bosishga ruxsat etildi: 11.02.2025. Bichimi 60x84. Kegli 16 shponli. «Times New Roman» garn. Ofset bosma usulida bosildi. Ofset bosma qog'ozi. Bosma tobog'i 16,0. Adadi 100. Buyurtma №86

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ
“Durdona” nashriyoti: Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.
Bahosi kelishilgan narxda.

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy. Tel.: 0(365) 221-26-45